

Un capítol inèdit de la historiografia catalana del Cinc-cents: l'obra de Joan Benito Guardiola (m. 1600)¹

Rodolfo Galdeano Carretero

Universitat de Girona. Departament d'Història i Història de l'Art

rodolfgaldeano@ginebro.cat

<https://orcid.org/0000-0003-2540-4530>

Rebut: setembre de 2017.

Acceptat: febrer de 2018.

Resum

La vida i l'obra del monjo benedictí fra Joan Benito Guardiola són bastant desconegudes en la historiografia catalana. Aquest article dona les primeres notícies d'aquest monjo del monestir de Sahagún (Leó), autor de la *Antigüedad del insigne Príncipe de Cataluña y de la nobleza valor y proezas de los famosísimos catalanes y de los de las yslas adherentes*, un ambiciós projecte d'Història de Catalunya que es conserva manuscrit i inèdit a l'Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, a la Real Academia de la Historia de Madrid i a la Biblioteca Nacional de España, i planteja una primera aproximació formal del text i de les fonts utilitzades.

Paraules clau: *Antigüedad del insigne Príncipe de Cataluña y de la nobleza valor y proezas de los famosísimos catalanes y de los de las yslas adherentes*; Joan Benito Guardiola; historiografia catalana; tombant dels segles XVI i XVII

Resumen. *Un capítulo inédito de la historiografía catalana del Quinientos: la obra de Joan Benito Guardiola (m. 1600)*

La vida y la obra del monje benedictino fray Joan Benito Guardiola son bastante desconocidas en la historiografía catalana. Este artículo ofrece las primeras noticias de este monje del monasterio de Sahagún (León), autor de la *Antigüedad del insigne Príncipe de Cataluña y de la nobleza valor y proezas de los famosísimos catalanes y de los de las yslas adherentes*, un ambicioso proyecto de Historia de Catalunya que se conserva manuscrito e inèdit en el Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, en la Real Academia de la Historia de Madrid y en la Biblioteca Nacional de España, y plantea una primera aproximación formal del texto y de las fuentes utilizadas.

Palabras clave: *Antigüedad del insigne Príncipe de Cataluña y de la nobleza valor y proezas de los famosísimos catalanes y de los de las yslas adherentes*; Joan Benito Guardiola; historiografia catalana; entre los siglos XVI y XVII

1. Aquest treball s'insereix en el marc del projecte d'investigació «Culturas políticas y sociabilidad religiosa. España, Italia, América Latina (siglos XVI-XIX)», finançat pel Ministerio de Economía y Competitividad, ref. HAR 2014-53160-P.

Abstract. *An Inedit Chapter in the Catalan Historiography from the 16th Century: Joan Benito Guardiola's Work*

The life and work of the Benedictine monk Friar Joan Benito Guardiola are enough unknown in the Catalan historiography. This article offers the first news of this monk of the Monastery of Sahagún (León), author of the *Antigüedad del insigne Principado de Cataluña y de la nobleza valor y proezas de los famosísimos catalanes y de los de las yslas adherentes*, an ambitious project of the History of Catalonia that is preserved handwritten and unpublished in the Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, in the Real Academia de la Historia de Madrid and in the Biblioteca Nacional de España, and proposes a first approximation to the formal analysis of the work and the sources used.

Keywords: *Antigüedad del insigne Principado de Cataluña y de la nobleza valor y proezas de los famosísimos catalanes y de los de las yslas adherentes*; Joan Benito Guardiola; Catalan historiography; between the 16th and 17th centuries

Sumari

Biografia	Fonts
Una obra dividida en dos llibres	Referències
El llibre segon: el gènere de les <i>antiguitats</i>	Referències bibliogràfiques

A la Catalunya de la segona meitat del segle XVI hi hagué una considerable —i polèmica— activitat historiogràfica originada per la necessitat de la confecció d'una història oficial del regne; un projecte que no va reeixir malgrat les diferents temptatives. Així, el 1553 la Generalitat encarregà a l'arxiver de la catedral de Barcelona Francesc Tarafa (m. 1556) una crònica que només abastà fins als temps dels gots i que no va passar de manuscrit (Sanabre, 1948). Més tard, les Corts dels anys 1563-1564 reclamaren la designació d'un cronista, càrrec que probablement ocupà el secretari i arxiver reial Antoni Viladamor (m. 1585), el qual deixava inacabada i manuscrita la *Primera part de la Història general de Catalunya* (Miralles, 2007: 23-192). I finalment les Corts del 1585 proposaren la necessitat d'un cronista que tampoc va ser efectiva (Serra, 2001: 400 i 406). A més, a la falta d'una història oficial s'hi afegí l'atzucac en què havia entrat la historiografia catalana arran de la crítica radical de l'arxiver reial Pere Miquel Carbonell (1434-1517) que a les seves *Cròniques d'Espanya* —escrites entre el 1495 i el 1513, i publicades el 1547— desmentí amb contundència la llegenda d'Otger Cataló i els Nou Barons, mite fundacional i nucli de les *Històries e conquestes*. La crítica de P. M. Carbonell posà en dubte el moment fundacional, a causa del qual Catalunya arribà als últims anys del segle XVI sense un relat comunament acceptat.

En aquesta conjuntura una llarga llista d'historiògrafs del tombant dels segles XVI i XVII planejaren la confecció d'una història del Principat o, si més no, articu-

laren un seguit de propostes que pretenien renovar la credibilitat de la història del primer període de la *reconquesta*. A l'àmplia nòmina formada per Dionís Jorba, Pere Gil, Francesc Calça, Antoni Viladamor, Onofre Manescal, Francesc Diago, Esteve de Barelles o Esteve Corbera,² cal afegir-hi el nom del monjo benedictí Joan Benito Guardiola (m. 1600) —com ell mateix s'anomenava—, autor de l'obra manuscrita *Antigüedad del insigne Prinçipado de Cataluña y de la nobleza valor y proezas de los famosíssimos catalanes y de los de las yslands adherentes compuesto por fray Joan Benito Guardiola natural de la çiudad de Barçelona*, que mai ha estat considerada. Aquest article pretén omplir aquest buit car no comptem amb cap estudi sobre el benedictí en relació amb la historiografia catalana; desconeixement que cal atribuir a la mateixa naturalesa del projecte, atès que es tracta d'uns esborranys manuscrits de l'autor.

Com bona part d'aquestes històries de Catalunya, el projecte de Guardiola no va arribar a port però l'índex conservat a l'Arxiu de la RALBL (ms. 3-I-15, f. 394-397) i els fragments manuscrits que es poden consultar a la RAH (ms. 9-10-1-1526, Z-28, f. 1-35; 182-187v; 262-288; 452-465) i a la BNE (ms. 2243, tom I, f. 204-234r)³ evidencien l'excel·lent singularitat d'aquesta Història de Catalunya que, per major interès, va ser escrita a Castella per un monjo català —Guardiola va compondre l'obra quan professava al Monasterio Real de San Benito de Sahagún (Lleó)—, en un nou exemple de la varietat de propostes i gèneres de la historiografia catalana d'aquesta generació. Tal coincidència de factors obliga a realitzar una anàlisi formal de l'obra i de les fonts utilitzades en aquesta empresa que, com veurem al llarg de l'article, en un primer moment es formulà com un projecte d'una enorme ambició sobre la història de Catalunya i els seus principals llinatges, i finalment esdevingué un programa inconclús.

Però si aquesta obra ha estat oblidada, tampoc comptem amb cap estudi biogràfic sobre Guardiola malgrat que va ser un personatge molt conegut a l'època, amb un important paper com a heraldista i genealogista. Només recentment s'ha despertat un cert interès quan, en ocasió del IX centenari de la mort del rei Alfons VI de Castella i Lleó (m. 1109), H. Salvador Martínez ha publicat la *Historia del Monasterio de San Benito el Real de Sahagún* (Guardiola, 2007), obra que Joan Benito Guardiola també deixà manuscrita. L'edició crítica d'aquest text juntament amb els estudis de José Antonio Guillén Berrendero (2004: 117-143; 2009) sobre l'única obra impresa de Guardiola, el *Tratado de nobleza y de los títulos y ditados que oy día ay en España*⁴ (Madrid, Viuda de Alonso Gómez, 1591 i 1595), i els treballs de Pablo Andrés Escapa (1998: 13-81; 2000: 69-88; 2002:

2. A Esteve Corbera se l'inscriu en una generació posterior (Sánchez, 1993, 547-556), però un replantejament de la seva biografia obliga a recular la data de naixement almenys vers el 1555 (Galdeano, 2016, 202, n. 60) i a incloure'l en aquest grup amb el qual coincideix temàticament.
3. Els esborranys manuscrits estan plens de notes soltes sobre la història del Principat, de manera que és difícil establir quins pertanyen a la *Antigüedad* o quins formen part de la il·lustració d'alguna de les múltiples obres manuscrites de Guardiola que no van arribar a la impremta i/o simplement són apunts personals de l'autor.
4. L'obra està digitalitzada, vegeu <http://bibliotecadigital.jcyl.es/es/consulta/busqueda_referencia.cmd?idValor=16969&id=3169&posicion=1&forma=ficha>.

13-36) en relació amb el catàleg de manuscrits del benedictí, són les úniques aportacions sobre la vida i l'obra.

Biografia

Desconeixem la data de naixement de Joan Benito Guardiola, que H. Salvador Martínez (2007: XXI) ha situat «en la segunda o tercera década del siglo». Fou natural de Barcelona, com una vegada i una altra declarava amb orgull sempre que li ho permetia l'ocasió: «Santa Eulalia patrona de mi propria patria que es la insigne ciudad de Barcelona» (BNE, mss/2243, tom I, f. 218v), o postil·lava en els títols de les seves obres: *Diálogo en el qual se pretende formar un amigo de todos compuesto por fray Joan Benito Guardiola, natural de la çiudad de Barcelona* (RAH, f. 486r).

Respecte a la condició social de la família, el mateix Guardiola ens ha deixat aquesta declaració:

Los naturales de la dicha villa [de Tàrraga] traen de su solar ser bellicosos y de sus nacimientos y principios tener entre sí parcialidades, y cuando las quales fueron causa de que una noche quedassen quemadas la casa de mis agüelos y los granos que tenían en sus heras, por cuya desgracia sobrevino tanta pobreza a mi linaje que fue compellido mi padre yrse a Barçelona siendo de poca edad y buscar manera de vivir honesta y lícita, y otro hermano suyo que se llamava Francisco Guardiola fuesse a Valencia adonde siempre le quisieron mucho (en su vejez se recogió en el Monasterio de Sant Miguel) y favorecieron los principales de aquella ciudad.

Per acabar i com a colofó, concloïa resignadament: «Se ha perdido la antigüedad y limpieza del linage» (RAH, ms. 9-10-1-1526, Z-28: f. 279r). Aquest testimoni ajuda a entendre la intensa dedicació del benedictí a l'estudi de la història i de la noblesa; temes que apareixen tan imbricats entre l'abundant producció manuscrita de l'autor que, avui dia, és difícil discernir entre un i l'altre. De fet, aital quantitat d'obres manuscrites podria tenir com a objectiu aconseguir la noblesa⁵ a través de les lletres, una de les formes d'arribar-hi segons assenyala Guardiola en el *Tratado de nobleza* (*cap. IX De como por las letras se alcanza título y prerogativa de nobleza*), i que el poeta Martín de Orozco y Luna confirmava en els dos últims tercets del sonet preliminar dedicat a l'autor que obre el llibre: «Assí pues nuestro insigne Guardiola / Con tan heroica mano dibuxado / La sangre illustre, y nobles de Castilla, / Que podemos dezir que es una sola / Por do merece ya tener al lado / De la mesma nobleza asiento y silla.»

Malgrat la pèrdua del solar, Guardiola residí a Tàrraga amb els seus avis: «En Tàrraga, villa deste príncipado de Cataluña, solía aver cavalleros deste mismo apellido [Bellver] quando yo en ella estudiava gramática en casa de mis agüelos» (BNE, ms. 2243, f. 242r). Imaginem que les estades a Tàrraga foren puntuals ja que conservem testimonis de la seva infantesa a Barcelona:

5. Més tard, durant el regnat de Carles II, el llinatge Guardiola aconseguí títols nobiliaris de Castella, vegeu Jiménez (2017: 35-84).

Cavallero suelen llamar al que anda a cavallo, aunque sea encima de un asno. Y así acuérdome haver oydo siendo niño que aconteció en la ciudad de Barcelona, de donde soy natural, que estando en ella el emperador don Carlos Quinto y Rey Nuestro Señor de gloriosa memoria, un frenero que presumía de loçano, ligero y aseado para el exercicio de las armas, suplicó a su Magestad con muy grande osadía que lo hiziesse cavallero. A quien le fue respondido que subiesse a cavallo, dándole a entender que no consistía el privilegio y título honroso de cavallero en tener cavallo y pasearse en él, sino en la nobleza y hidalguía de donde tenía principio y origen la cavallería (Guardiola, 1591, f. 80r-v).

O a propòsit d'un condemnat per la Inquisició:

Acuérdome que siendo niño estuvo preso en el Santo Officio de la Inquisición un letrado en Leyes por cierta cosa que le imponían y después aquellos señores como juezes rectísimos no hallando en él culpa alguna le restituyeron en su honra acompañándosele por la ciudad [Barcelona] y llevando el mismo letrado en su mano una palma grande (BNE, ms. 2243, tom I, f. 188v).

En una data incerta ingressà en l'Estudi General de Barcelona on assistí a les classes del mestre Francesc Escobar (Fernández, 2005: 55-57), professor de retòrica, curs el qual seguia juntament amb el noble Hug de Montcada (ms. 2243, tom I, f. 178v), i on també fou deixeble de l'humanista, poeta i historiògraf Francesc Calça (1519-1603): «El maestro Francisco Calçe, natural de Barcelona y conseller que fue de la dicha ciudad, tuvo cátedra de Rhetórica y Artes en la misma Universidad. Fue mi maestro» (ms. 2243, f. 192r). Encara que al llarg de l'extensa producció historiogràfica de Guardiola no tenim constància de cap citació a Calça, la referència és clau per entendre l'interès de Guardiola per la història del Principat car desenvolupà una tasca molt important en aquest sentit (Molas, 1978: 77-95; Figueras, 1994: 87-104; Villanueva, 2003: 272, i Galdeano, 2006: 375-409). Així, el 1587 i al servei de la Generalitat, Calça s'ocupà d'ordenar el catàleg de comtes i comtes reis de Catalunya-Aragó que havien de figurar a la galeria de retrats de la Sala Nova del Consistori Major —l'actual Saló Daurat— del palau de la institució a Barcelona (Galdeano, 2003: 51-70; 2006: 375-409, i 2010: 31-39). Una iniciativa de reivindicació pactista que anava acompanyada d'un resum històric que precedeix la compilació constitucional de 1588-1589, l'*Epítome de la genealogia dels comtes de Barcelona*, que se li atribueix (Miralles, 2001: 307-318; Galdeano, 2014: 153-178). I, a més, fou autor de l'obra llatina *De Catalonia liber primus* (Barcelona, Iacobi Cendrat, 1588), un llibre de caràcter geogràfic-històric que formava part d'un conjunt de cinc —només s'arribaria a imprimir el primer— que tenia una voluntat d'enaltiment patriòtic a través de la defensa històrica d'Otger Cataló, l'heroi mític del Principat. L'obra incorpora un poema liminar de Francesc Calça dedicat a la mort d'Hug de Montcada després que el mes d'agost de 1588 —el mateix any de la impressió del *De Catalonia*— moria davant les costes de Calais comandant unes naus de l'*Armada invencible*.

Del seu pas per la Universitat de Barcelona, conservem un testimoni que mostra la personalitat intransigent de Guardiola en alabar l'estatut de neteja de sang de la Facultat de Medicina:

Y porque viene a propósito referiré lo que se usa en la insigne ciudad de Barcelona, y es que cuando se ha de dar el grado de doctorado en medicina, se haze bastantísima información del linage de aquel tal que quiere graduarse, y si acaso se halla mácula alguna de raza de judíos en su linaje, lo reprochan como persona indigna de semejante oficio, y lo mesmo se haze con los que están ya graduados por otra universidad y pretenden vezindarse en la dicha ciudad y incorporarse de nuevo en el collegio de los demás doctores en medicina, como consta claramente por un estatuto que hizo la universidad de la susodicha ciudad de Barcelona, y confirmado después por los cónsules y ciudadanos de ella. Bueno y loable es tal estatuto (Guardiola, 1591: f. 9v-10r).

Una posició que palesa en d'altres moments quan, per exemple, critica la repoblació de la nova vila de Sahagún al segle XII amb la citació d'un passatge del *Llibre de la Saviesa* del frare dominicà anglès Robert Holcot (m. 1349):

Porque la tal muchedumbre no será útil para nada, en lo que se refiere a la administración de la vida presente, porque de la misma manera que son de varias razas así son también de diversas inclinaciones; y por tanto, es muy difícil que la gente que está muy mezclada, por haber extraído su sangre pura de romanos, franceses, ingleses y bretones, pueda llegar a establecer algo útil, porque en una tal sociedad cada uno ama a sí mismo y nadie a la república (Guardiola, 2007: 282).

O quan en el *Tratado de nobleza* torna a exposar el seu antisemitisme (Guardiola, 1591: f. 18r o 38v) i l'exclusivisme social dels nobles que ostentaven la representació política, però també cultural, model per a la resta de la societat:

Tanta es la fuerza que la nobleza tiene que no solo se contenta con lo que ha dado a los suyos pero invita a los estraños a que le amen y sigan en cuya recompensa los dexa illustres y claros. No es la nobleza del linage al cuerdo y avisado en cuya dichosa parte le cupo causa de vana hinchazón antes freno de los vicios y presta y aguda espuela de las virtudes, y al escuro pero discreto no es desmayo antes ocasión de una virtuosa embidia y despertadora para nuevos y nobles hechos (Guardiola, 1591: f. 64r).

Guardiola concebia una societat en què la noblesa era el principal camí per arribar a la virtut i l'honor (Guardiola, 1591: f. 62-63, 117-118) i només els nobles podien aconseguir les virtuts cíviques car exercien el poder que Déu els havia transmès, segons un discurs de fonamentació catòlica (Cardim, 2001: 133-174):

es noble porque los reyes y príncipes tienen el lugar de Dios en la tierra, donde por Salomón dize Dios: por mí los reyes reinan y los legisladores juzgan, por mí los príncipes mandan y los poderosos hazen justicia (Guardiola, 1591: f. 3v).

Una societat regida pels nobles, doncs, que legitimava a través de l'exposició d'un descarnat «racisme estamental» (Jouanna, 1976) que es produí després de l'edat d'or, quan tot era en comú:

que la naturaleza libres nos crió mas la fortuna siervos nos hizo donde los menos fuertes quedaron en yugo de servidumbre tenidos por rústicos o villanos y los otros como nobles y hidalgos (Guardiola, 1591: f. 4r).

L'any 1554 començà a cursar lleis a Lleida, grau que acabà a la Universidad de Salamanca:

Ay también universidades en el Principado de Cataluña, como son la de la ciudad de Barcelona adonde yo estudié la lengua latina; la de Lérida, que es muy nombrada por quanto se leen con grandísimo cuydado los cánones y leyes, según yo puedo dar dello testimonio por haver comenzado a oyr las en ella el año 1554; después las acabé de oyr en Salamanca (BNE, ms. 7340, f. 9v).

Però en un altre moment el benedictí assegurava que «en esta Universidad [Lleida] començé a oyr leyes y cánones año del Señor 1559» (RAH, ms. 9-10-1-1526, Z-28: f. 280r), data que s'ajusta més al fet que l'any 1566 o 1567, quan el mateix Guardiola probablement es graduà, coincidís a Salamanca amb l'antic company de la Universitat de Barcelona, Hug de Montcada, situació que recordava en el moment en què el noble rebé «el grado de bachiller en cánones [...] por el insigne doctor Martín de Azpilicueta quando vino de Portugal para que fuesse a Roma para entender en los negocios de don Bartholomé de Carrança, arzobispo de Toledo, que estuvo preso por el Santo Oficio de la Inquisición» (BNE, ms. 2243, tom I, f. 178v).⁶ Tanmateix, és possible que en aquest temps conegués Juan de Horozco y Covarrubias, fill de l'humanista Sebastián de Horozco, el coneixement personal del qual el benedictí manifestava en el *Tratado de nobleza* (Guardiola, 1591: f. 132v).

No tenim més notícies fins al moment en què ingressà per lliure elecció al Monasterio Real de San Benito de Sahagún (Lleó): «el qual [Monasterio de Sahagún] escogí desde mi conversión en el qual ha que moro veynte ocho años» (RAH, ms. 9-10-1-1526, Z-28, f. 264v). Aquesta citació és posterior a l'any 1591, data de la impressió del *Tratado de nobleza*, de manera que l'alta al monestir de Sahagún no es produí abans del 1564. És probable que l'ingrés es produís el 1566 o el 1567, una vegada que es graduà a Salamanca. En tot cas, sabem que el 1569, junt a Fr. Diego de Bustrocinio, ocupà el càrrec d'arxiver encarregat de recopilar el *Libro de los Becerros de Sahagún* on es recollien els privilegis del monestir.

La següent dada documental es refereix a l'estada temporal de Guardiola al monestir de San Bartolomé de Medina del Campo —que estava sota la jurisdicció del de Sahagún: el 3 de febrer del 1590 acabà de compondre en aquest monestir de Valladolid un *Catálogo de los reyes de España después de la restauración*

6. Per a la cronologia de l'estada d'Azpilicueta a Salamanca, que ens ha ajudat a datar la graduació, vegeu Arigita (1895: 323).

y *conquista contra los moros* (BNE, ms. 7340, f. 208v). El 24 de febrer signà en aquest mateix cenobi una dedicatòria del *Tratado de nobleza* —que finalment no s'inclogué en l'edició— a Gaspar de Aldana, catedràtic de Sant Tomàs de la Universitat de València, paborde de la catedral de València i qualificador del Sant Ofici, que justificà per l'amistat amb «Paulo de Aldana, hermano de V. M. y íntimo amigo mío, que reside en la Corte de su Magestat» (BNE, ms. 7340, f. 176v).⁷ No és l'únic testimoni que mostra l'amistat de Guardiola amb membres de la cort, on sens dubte tingué una bona acollida després de la publicació i la reedició el 1595 del *Tratado de nobleza*, car al pròleg de la *Antigüedad* podem llegir el següent testimoni:

Con la historia no se pretende otro premio sino saber qué es el verdadero y así como yo fuesse preguntado en el Palacio y Alcázar Real de Madrid por un cavallero de la cámara de su Magestat qué motivo havia tenido para escribir el Tratado de la Nobleza [...] respondí ser yo affiçionado a las antigüedades destes reynos (RAH, f. 264v).

La darrera informació sobre la vida monacal de Guardiola l'aporta el cronista de l'orde, el pare fray José Pérez de Rozas (m. 1696):

Fue monge muy hábil y applicado a las letras y dio gran luz a las escrituras de nuestro archivo, que corrió mucho tiempo por su cuenta. Traslado muchos privilegios escritos en letra góthica, muy revessada y antigua, y con esta diligencia facilitó su letura. Tengo entendido escribió la historia desta Real Casa, que dicen para en poder del excellentíssimo y eruditíssimo señor marqués de Mondéxar, depósito de toda erudición, si bien a lo que pienso, más es una collección de privilegios antiguos y traslado del Appéndice que ponemos aquí, que historia regular y formada. Por los años 1591 sacó a luz una obra de mucha erudición y letura de la *Nobleza de España*. Tampoco sabré decir hasta cuándo le duró la vida (Andrés Escapa, 2000: 70).

A més de palesar l'afecció per la història, el cronista recull la transmissió que atribuïa a Guardiola la composició d'una *Historia del Monasterio de Sahagún* que, com ja hem assenyalat, recentment ha estat editada per H. Salvador Martínez segons el ms. 1519 de la BNE. Amb tot, el cronista no recull l'incendi que el 1590 afectà l'arxiu del monestir i que de manera significativa també va ser silenciada pels successors en el càrrec i pels cronistes de l'orde, cas que ha estat interpretat per H. Salvador Martínez com si a Guardiola li haguessin fet «el vacio por un motivo que desconocemos» (Salvador, 2014: 47). Perquè el cert és que excep-

7. En la dedicatòria, Guardiola arribà a emparentar els Aldana amb la família reial carolíngia: «El don Roldán, alias Ruy de Aldana, fue hijo del conde don Milou de Angleris y sobrino de Carlo Magno, rey de Francia y emperador de los Romanos, por quanto su padre, el conde Milou, fue casado con una hermana del susodicho Carlo Magno como consta por el epitafio que está puesto ençima de la sepultura del conde don Milou que se ve en el insigne Monasterio de Sant Benito el Real de Sahagún», cfr., BNE, ms. 7340, f. 178. Sobre aquesta qüestió, vegeu Salvador, 2014: 42-53.

te una breu al·lusió d'un altre cronista de l'orde, fray Romualdo de Escalona, que repeteix les dades de Pérez de Rozas, no conservem cap més testimoni de llurs correligionaris.⁸ Desconeixem el motiu d'aquest silenci però podem confirmar que Guardiola fou blanc de crítiques continuades com ho corrobora la carta que el benedictí adreçà al general de l'orde de sant Benet i abat del monestir de San Benito el Real de Valladolid, fray Pedro Barba, reclamant el seu judici per una obra que planejava sobre l'Eucaristia.⁹ No ens podem detenir a detallar el contingut de la carta i els retrets de Guardiola contra els seus detractors, però creiem que la reproducció del paràgraf inicial de la missiva és suficient per mostrar les crítiques a una obra que Guardiola ni tan sols havia escrit:

Una de las mayores dificultades que siente oy día qualquier que determina tomar la pluma para sacar alguna obra a luz es la detracçión de gente malévola y mal intencionada que en las cosas que son dignas de premio y galardón buscan medios para oscureçer la opinión y crédito, que el tal como virtuoso y bien ocupado tiene (BNE, ms. 7340, f. 283r).

No és l'únic exemple d'aquesta animadversió: en el pròleg de la *Antigüedad*, que significativament intitulà *Prólogo del autor contra los ymbidiosos maldixientes y a favor de los nobles virtuosos, doctos y curiosos* Guardiola es queixà amargament de «los malévolos, /invidiosos\ i murmuradores que persiguen y son en sus dientes escanecidos a mis trabajos» (RAH, f. 266v).

El 18 de febrer del 1600 Guardiola signà a Toro el seu testament (BNE, ms. 12882, f. 2-3r) —que no aporta res substancial a la seva biografia— i poc després, el dia 21 de febrer, moria en la mateixa ciutat zamorana on des d'octubre del 1599 residia en casa del corregidor de Toro, Diego Sarmiento de Acuña, futur ambaixador de Felip II (III) a Anglaterra i comte de Gondomar, per la redacció de la *Historia del Monasterio de Sahagún*. D'aquest període es conserva l'intercanvi de cartes dels superiors de l'orde benedictí amb el comte de Gondomar en què es mostrava el malestar dels abats de Belver i Sahagún perquè Guardiola

8. El 1792 fray Romualdo Escalona glossà novament la vida de Guardiola al monestir: «natural de Barcelona, que tomó el santo hábito en este monasterio [San Benito el Real de Sahagún] ácia la mitad del siglo, y fué de buena capacidad, y singular aplicacion á las letras, especialmente á la Historia. Vista su inclinacion, y talento, le destinaron los Superiores al oficio de Archivero de esta Casa; y trabajó en él con mucho zelo, y muy buena inteligencia. Copió varias escrituras de las de letra Gótica; y puso varias notas curiosas en muchos papeles del Archivo. El Maestro Pérez dice, que en su tiempo se decía, que había compuesto, y escrito Fr. Juan Guardiola la Historia de este Monasterio, y que se conservaba el original en casa del Señor Marqués de Mondejar. En esta Casa no hay copia de ella, que acaso pudiera haber servido, si la hubiera, para aclarar, é ilustrar muchos capítulos, y puntos de esta. Pero es cierto que compuso un libro muy curioso, y erudito de la Nobleza de España, que imprimió, y dió a luz en el año de 1591, y su original se conserva en este Archivo». cf. Escalona (1782: 209).
9. L'obra portava per títol *Thesoro de la divina escriptura en el qual se contienen los misterios altos y soberanos del sanctíssimo sacramento de la Eucharistia y de la dignidad y poderio saçerdotal y de su devido ministerio compuesto por fray Juan Benito Guardiola, monje professo del Monasterio de Sant Benito el Real de Sahagún, natural de la çiudad de Barcelona* (BNE, ms. 7340, f. 64r).

residia a casa d'un seglar, fora de la disciplina del cenobi, i temien que, en lloc de la confecció de la història del monestir, l'arxiver estigués al servei del noble amb la missió d'ordenar la seva biblioteca, rica en manuscrits i cròniques medievals. Després de la mort de Guardiola, l'abat del monestir de Sahagún reclamà els papers que el benedictí deixà en casa del comte de Gondomar, però aquest, que llavors residia a Madrid, no volgué donar-los sense el seu escrutini personal, de manera que una part es va quedar a la biblioteca del comte i una altra part va tornar al monestir de Sahagún (Andrés Escapa, 2000: 69-88; 2002: 13-36; Salvador, 2007: XXII i s.).

Excepte la notícia sobre la correcció inquisitorial d'un exemplar del *Abece-dario espiritual* de Francisco de Osuna, a petició de la dona de Diego Sarmiento, Constanza de Acuña, i sobre les vicissituds dels seus papers després de la mort, res més podem aportar. A la manca d'estudis cal afegir el desinterès general pel personatge llevat de Jeroni Pujades (1568-1635), que en la *Corónica Universal del Principat de Catalunya* utilitzà el *Tratado de nobleza* no només per qüestions relatives als títols nobiliaris sinó també per a la història del Principat. A la *Corónica* les referències són constants en els llibres VII i VIII i entre les moltes citacions que mostren la importància que Pujades li atorgava com a font d'autoritat, podem llegir: «y recibir unos de otros [aragonesos i catalans] algunos socorros en los comunes trabajos [Reconquista] que corría a la par la flor de la nobleza de Aragón y Cataluña que está recogida por aquellas partes, como dice nuestro barcelonés y monge de Sahagún, Fr. Juan de Guardiola» (Pujades, libro VII, cap. III, p. 13); «y si en los tiempos del infante Pelayo y de Carlos Magno fueron creados diferentes condes para cosas de paz y guerra, como dicen Alciato y Guardiola» (Pujades, libro VIII, cap. XXVIII, p. 260), o, «no lo osara yo escribir si primero no lo hubiera afirmado el mismo Guardiola en el capítulo 39 de su Tratado de la nobleza española» (Pujades, libro VIII, cap. XXIV, p. 266). Per aquestes i altres citacions s'ha afirmat que Pujades i Guardiola mantenien una relació d'amistat, cosa bastant improbable a causa de la gran diferència d'edat, però de les paraules del jurista empordanès es desprèn el coneixement precís de l'obra del benedictí i el respecte com a font d'autoritat per a la confecció de la història del Principat. Aquesta indiferència arriba fins als nostres dies ja que el *Diccionario d'història eclesiàstica de Catalunya* (1998: II, 328), la *GEC* (1997: 12, 266) i l'abaciologi del monestir de Santa Maria de Ripoll (Llagostera, 1995-1996: 49-50) confonen i barregen la personalitat amb la d'un altre monjo benedictí i homònim que fou abat de Breda (1598-1612) i de Ripoll (1612-1616).

Una obra dividida en dos llibres

La Antigüedad del insigne principado de Cataluña y de la nobleza, valor y proezas de los famosísimos catalanes y de las yslas adherentes s'estructurava en dos llibres, tal com podem llegir en el capítol CXV del segon intitulat *Nobleza en particular del Principado de Cataluña y de sus islas adhecentes*:

Aunque ya en el libro primero he tratado copiosamente qué cosa sea nobleza discurriendo por sus grados con todo esto no dexaré agora [en aquest llibre segon] de repetir algo de la misma materia para mejor declarar mi intención (BNE, ms. 2243, tom I, f. 234r).

Segons això la matèria del llibre primer coincideix plenament amb el contingut del *Tratado de nobleza* i és probable que la redacció d'una obra i de l'altra coincidissin en el temps. De fet, el paral·lelisme entre ambdós projectes és evident car en el pròleg al lector del *Tratado de nobleza*, Guardiola anunciava un segon llibre amb la descripció dels principals llinatges:

Y entendiendo que este principio de mis estudios es acepto será darme ocasión para que dentro de pocos meses, siendo Dios servido, dé fin y remate a otro trabajo no menos yocudo y deleytable que éste, y es un libro que voy agora acabando en que se describen muchos linages de hidalgos, cavalleros y principales destos reynos descubriendo cosas antiquísimas y aún en alguna manera olvidadas (Guardiola, 1591: *Prólogo al lector*).

Conservem molts d'aquests estudis genealògics de la noblesa catalana i castellana i, com veurem en el proper apartat, la *Antigüedad* devia incloure la genealogia dels principals llinatges catalans. A més, sabem que el benedictí va extreure referències de la història de Catalunya d'un esberrany del *Tratado de nobleza* (BNE, ms. 7340). És el cas de Bernat, el primer comte de Barcelona, que consta en el capítol XLVIII de l'esberrany sota el títol *Quiénes fueron los primeros reyes que començaron usar de condes y el número de los que oy día ay en Castilla*, però no així en el corresponent de l'obra —el capítol XLII del *Tratado de la Nobleza*—, quan el benedictí afirmava:

No sólo estos tres reynos [Portugal, Aragón y Castilla] tuvieron su origen de condes mas también el Príncipe de Cathaluña cuyo primer conde fue un notable cavallero llamado don Bernardo a quien Luys, cognominado el Piadoso, emperador y rey de Francia, hijo del emperador Carlo Magno, dió según los authores [ratllat: «catalanes título de conde de Barcelona, esto dize el mismo Garibay»] (BNE, ms. 7340, f. 251r).

L'esberrany segueix amb sis estrofes del cant 30 de l'obra de Nicolás Espinosa *Segunda parte de Orlando, con el verdadero suceso de la batalla de Roncesvalles y la muerte de los doce Pares de Francia* (Saragossa, Pedro Bermuz, 1555) en què es narra la divisió del Principat entre els Nou Barons i l'ascensió a capità de Napifer de Montcada després de la mort d'Otger Cataló, que tampoc figura en l'obra impresa (BNE, ms. 7340, f. 251v).

Malgrat l'eliminació d'aquests fragments, en el *Tratado de nobleza* es manifesta el protagonisme de la història del Principat que, entre d'altres, podem constatar en el capítol XLIII *De los barones y castellanos, que por otro nombre son dichos alcaydes de castillos*:

Y con mucha razón y causa merecieron los catalanes siempre ser honrados de sus príncipes, reyes y señores, por quanto son gente sin codicia de riquezas, menospreciadores de intereses humanos, amigos del bien común, y defensores de su república, y tienen otras calidades muy buenas (Guardiola, 1591: 118v).

En el capítulo XXV *De donde tuvo principio y origen la hidalguía* en què es reivindica la valentia dels catalans després de la invasió sarraïna:

Al tiempo que se perdía España, que fue año de setecientos y catorze, porque quando los moros la yvan ganando en las partes de los montes Pyreneos en Cataluña, que están al paraje de Ribagorça hasta Canfranco, tuvieron los moros la tierra hasta el Valle de Gíslan y Bielsa pero no passaron más adelante porque le defendieron los catalanes, soldados valerosos y exercitados en armas, al paso en los castillos y fortalezas que por allí eran que fueron en tierra de Sobarbre, Arcusa, Castellazo, Monclús, Escaniella, la Clamosa, Abilanca, do está el Castillo de los Reyes de Sobarbre. En estos y en otros se conservaron los christianos de Aragón y Cataluña, que después açaron por rey a un cavallero del linage real de los godos llamado don Garci Ximénez, esforzado y valeroso varón, año del Señor de setecientos y veintiquatro, en la cueva de Panou que está en el monte Uruel a media legua de Iacca, do está Sant Iuan de la Peña (Guardiola, 1591: f. 60v).

O en el capítulo XXIX *Que trata de los hijosdalgo y los hombres de paraje* en què es torna a manifestar la bel·licositat contra els sarraïns:

Aunque la ciudad de Barcelona entre las más principales de España fue la primera que se cobró del poder de los moros fue la más combatida y guerreada por los infieles y sobre la qual mayores guerras y batallas hubo entre moros y christianos y la que más vezes por los unos y por los otros fue ganada y perdida (Guardiola, 1591: f. 69r).

Per a un lector coetani avesat a la lectura de narracions històriques, les al·lusions al paper dels catalans en el primer moment de la *Reconquesta* devien ser certament sorprenents per inusuals, car la història de Catalunya d'aquest període havia quedat repetidament relegada en les obres d'Ambrosio de Morales o Juan de Mariana, els grans historiògrafs de l'època, i també en els *Anales de la Corona de Aragón* de Jerónimo Zurita que negligien les gestes dels comtes de Barcelona anteriors a la unió (Duran, 2001: 43-58; Miralles, 2007: vol. I, 109 i s.; Cuart, 2004: 103-110). Però tenen sentit si entenem que aquestes referències participaven de l'orgull patriòtic del benedictí car suposen una oportunitat única de difondre la història del Principat a través d'un mirall de nobles que, dirigit a «la nobleza de estos reynos de España donde ay muchos documentos y doctrina grande de recón-dita erudición» (Guardiola, 1591: aprovació de Juan de Salzedo), satisfieia l'interès de Guardiola en donar a conèixer la realitat de l'estament nobiliari:

Fuy siempre tan naturalmente inclinado a los varones nobles y illustres, assí en letras y virtudes como por la esclarecida antigüedad de sus linages y familias dig-

nas de memoria, que tuve por bien de querer tomar a cargo empresa de tanto valor como escribir este *Tratado de nobleza* (Guardiola, 1591: *Prólogo al lector*).

Referències a la història de Catalunya que, com ja ha advertit H. Salvador Martínez (2007: XX), també es repeteixen en la *Historia del Real Monasterio de Sahagún*.

El llibre segon: el gènere de les *antiguitats*

A la Biblioteca de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, dins d'un volum miscel·lani literari i històric (RABLB, ms. 3-I-15, f. 394-397), es conserva l'índex dels 119 capítols que conformen el *Libro 2º en que se contiene la Antigüedad del insigne principado de Cataluña y de la nobleza, valor y proezas de los famosísimos catalanes y de las yslas adherentes*. L'obra comença amb un pròleg, segueix amb la divisió del món, l'origen i la fundació de Catalunya, l'entrada dels cartaginesos i la fundació de Barcelona, capítols dedicats a la geografia física i a la fundació i antiguitat de les principals viles del Principat, els romans, els gots i l'entrada dels musulmans. El capítol 25 conté una interessant defensa de Pere Tomic enfront de les crítiques de l'arxiver reial Pere Miquel Carbonell en un exemple més de la importància d'aquesta qüestió per a la generació d'historiògrafs del tombant del segle XVI-XVII, com ja va advertir Coll i Alentorn en el seu clàssic estudi sobre la llegenda d'Otger Cataló (Coll, 1947-1948: 1-47). No obstant això, quan Coll publicava el seu treball es desconeixien les fortes tensions polítiques que, arran de les Corts del 1585, enfrontaren les institucions de la terra i de la monarquia i que donaren pas a uns renovats plantejaments constitucionalistes. En aquests plantejaments la història jugava un paper clau, car formava part del nervi on se sustentava l'aparell de representació i legitimació del Principat enfront del replegament de la monarquia o, si es prefereix, d'ascensió del pactisme (Arrieta, 1995; Pérez Latre, 1996: 59-98; Belenguer, 1996: IX-XLVI).

A continuació, des del capítol XXVI fins al XLIX, segueix la successió genealògica dels primers comtes de Barcelona amb el següent catàleg: Bernaldo; Guifré; Guifré el Pelós; Miró; Guifré III; Borrell; Ramon Borrell; Berenguer Borrell; Ramon Berenguer el Vell; Ramon Berenguer cap d'Estopa; Ramon Berenguer III, i Ramon Berenguer IV. Entre aquests capítols destaquen el *Capº 42 de las fiestas regocijos y gastos que se hicieron por el susodicho conde de Barcelona en servicio de la emperatriz de Alemania librada que fue del falso testimonio*; el *Capº 43 en que se demuestran ser falsos y mentirosos los maldicientes que tachan a los catalanes descasos y apocados*, i el *Capº 46 de que los catalanes son leales y muy fieles vasallos*.

El capítol L s'ocupa *De las armas y insignias del condado de Barcelona y reyno de Aragón y significación dellas*. A partir d'aquest capítol i fins al CXIII es desenvolupa *La genealogía de los reyes de Aragón después de hazerse la unión del condado de Barcelona al reyno de Aragón* fins al regnat de Felip I (II). Aquesta última genealogia està intercalada amb vides de barons doctes i la trans-

lació del cos de santa Eulàlia i de sant Sever. A l'últim, el projecte de Guardiola acaba amb un nobiliari de llinatges catalans.

Segons aquest pla, la combinació de la descripció corogràfica de rius, muntanyes, ciutats, pobles o viles juntament amb el relat històric s'adequa plenament al gènere historiogràfic de les antiguitats i grandeses (Kagan, 1995: 47-59; 2001: 113-150). Sorgit a finals del segle xv amb la intenció de rescatar el llegat material del món clàssic, s'estendrà a àmbits aliens a la civilització grecoromana en forma de descripcions de províncies o ciutats que s'entrellaçaven amb la narració de les vides dels sants i barons doctes locals. Unes narracions que quan tracta «de la gloriosa virgen y mártir Santa Eulàlia patrona de la çiudad de Barcelona», Guardiola justificava així:

Aunque son muchas y diversas las cosas que ennobleçen una çiudad y la hazen illustres y exçelente entre las otras, mas ninguna llega a hazerla tan aventajada ni le puede dar tanta gloria y fama como el aver tenido muchos hombres señalados y excelentes en todas las cosas que con razón se estiman en el universo. [...] assí podemos también juzgar mejor en el aventajarse y ser más excelentes unas ciudades que otras dando la ventaja en mayor gloria a los que más y más esclarecidos santos han tenido, y assí podemos celebrar y engrandecer mucho la ciudad de Barcelona por esta parte pues siempre después de la venida de Nuestro Redemptor al mundo ha tenido tantos y tan principales santos y varones señalados así en letras como en nobleza temporal (BNE, ms. 2243, tom I, f. 182r).

Tanmateix, a partir del programa historiogràfic de Guardiola, podem afirmar que el benedictí seguí la tradició historiogràfica catalano-aragonesa que discorre sobre la història dels regnes peninsulars fins a la invasió musulmana i només del regne per a l'època medieval. A més, no representa cap novetat la incorporació de les vides dels sants catalans i dels barons doctes que, per exemple, consten en d'altres obres del període com les d'Onofre Manescal o de Pere Gil. No així el projecte de nobiliari català, del qual no tenim precedents com a part d'un programa tan ambiciós d'Història de Catalunya.

Fonts

La BNE (ms. 2243, tom I, f. 204r-234r) conserva íntegrament la genealogia dels comtes reis catalans, des de Pere el Gran fins a Felip I (II), desenvolupats en trenta-cinc capítols que el benedictí numerà a partir del 73 i que no concorden exactament amb la numeració de l'índex conservat a la BRABL. Es tracta d'unes narracions sintètiques de cadascun dels regnats en què destaquen la preocupació per la relació dels casaments, els fills i el parentiu dels comtes reis que el benedictí extragué de les *Cròniques d'Espanya* de Pere Miquel Carbonell. Font que també utilitzà en el catàleg dels primers comtes, quan cita documents de l'Arxiu Reial de Barcelona o quan descriu la tomba d'Elionor de Prades, reina de Xipre, al monestir de Sant Francesc de Barcelona, i transcriu l'epigrama que acompanyava el sepulcre (BNE, ms. 2243, tom I, f. 226v).

Però el benedictí també utilitzà altres fonts. Així, aprofità el relat de la coronació de Pere el Gran —capítol LXXIII *De cómo don Pedro rey de Aragón y conde de Barcelona fue coronado y ungido en Çaragoça por el arzobispo de Tarragona y ponderación porque los reyes están ungidos*— per introduir un ampli comentari sobre aquest ritu reial basant-se en el passatge bíblic de la unció de Samuel a Saül (1 Sam 10) (BNE, ms. 2243, tom I, f. 207-208). En el capítol 93, quan tracta de la translació de santa Eulàlia a la seu de Barcelona, transcriví en català el passatge de la *Crònica* (cap. II, 35) de Pere III el Cerimoniós on es narra l'episodi (BNE, ms. 2243, tom I, f. 219) a partir de l'edició d'aquest text a càrrec de Pere Miquel Carbonell inclosa en les *Cròniques d'Espanya fins ací no divuldaes* (Barcelona, Carles Amorós, 1547). Per a l'elecció de Casp i la revolta del comte d'Urgell (cap. C-CIII), seguí l'obra de Lorenzo Galíndez de Carvajal *Crónica del rey don Juan II* (Logronyo, 1517) fins al punt que, després de l'elecció de Casp, copià una carta de Ferran d'Antequera al seu nebot, el rei Joan II de Castella (BNE, ms. 2243, tom I, f. 224), que també consta en la *Crónica del rey don Juan II* (año XII, cap. CLXIII, f. XXXVIIIv). Quan entre un relat i un altre hi apareix alguna dissemblança és per refermar la imatge virtuosa de Ferran d'Antequera, de manera que el benedictí deixava entreveure que l'elecció de Casp es produí segons el grau de dignitat dels candidats:

[El rei Martí] Hizo su testamento por el qual mandó que los grandes de su reyno se iuntassen y diessen el reyno a uno de sus parientes, el que más digno les pareciesse, y ansí se hizo, como luego veremos (BNE, ms. 2243, tom I, f. 222r).

Quan, en realitat, en l'obra de Galíndez de Carvajal, consta que el rei Martí manà «que heredase el reyno quien se hallase que de derecho debía hacerlo» (año 4, cap. XXVII). Una narració pro Trastàmara, doncs, que defuig qualsevol polèmica com prova el següent fragment de la rebel·lió del comte d'Urgell:

En el tiempo de la possession de sus reynos halló el rey don Fernando grandes contradicciones en don Jayme, conde de Urgel, que pretendía reynar. Aunque al principio con buenas razones le quisiera atraer a su servicio y obediencia, como no pudo embió por grandes gentes a Castilla por aver llamado el conde en su favor a los yngleses, los quales fueron vencidos de los castellanos, aragoneses y catalanes. En el año siguiente de mil y quatroçientos y treze no çesando la rebelión del conde de Urgel le çercó el rey don Fernando en la çiudad de Balaguer donde se vió en tanto aprieto que la condesa, su muger, uvo de salir a suplicar al rey don Fernando, su sobrino, por la vida y conservación del conde, su marido. Usando el rey don Fernando de su acostumbrada clemencia perdonó la vida al conde y saliendo de la çiudad en veynte de octubre besó las manos al rey pidiendo misericordia, y en el día siguiente fue puesto en prisión en una torre del alcaçar de la çiudad. La Reyna doña Catalina teniendo el amor que era razón al rey don Fernando, su cuñado, no contenta de embiar quatroçientas lanzas a Castilla y luego aviendo neçessidad tornaron las lanzas a Castilla haziéndoles mercedes fuera del sueldo. Continuando el rey de Aragón el processo contra el conde de Urgel le sentenció en veynte y nueve de noviembre en privación de título de conde y prendimiento de bienes y cárcel

perpetua, en cuya execució le embió en prisión a Castilla a la fortaleza de Uruña y de allí fue llevado después al de Mora. Condenó también a la condesa, su madre, en prendimiento de bienes y hizo iusticia de algunos culpables (BNE, ms. 2243, tom I, f. 225r).

En el capítol CVIII —*De cómo Alonso quinto deste nombre rey de Aragón y conde de Barcelona, cognominado el sabio y magnánimo, ganó el reyno de Nápoles*—, reproduí el romanç vell *Mirava de Campoviejo* (Tato, 1999: 251-281) com a testimoni dels treballs que va patir el rei per conquerir Nàpols (BNE, ms. 2243, tom I, f. 228-230). Per relatar els senyals del cel que anunciaven el naixement de Ferran el Catòlic —capítol CXI *Del principio felicíssimo de don Fernando el 2º deste nombre rey de Aragón y conde de Barcelona, cognominado el Cathólico*—, seguí l'obra de Luci Marineo *De rebus Hispaniae memorabilibus* (Alcalá de Henares, 1530, lib. XIX) (BNE, ms. 2243, tom I, f. 230v-231v). I per a les vides dels carmelites Guido (cap. 85), Pedro Rimo (cap. 78) i Philippo Ribot (cap. 92), utilitzà la *Carmelitana bibliotheca: sive illvstrivm aliqvot carmelitanae religionis scriptorum & eorum operum cathalogus* (Florència, 1593), del benedictí Johannes Trithemius (1462-1516), abat del monestir de Spanheim; i per les de Francisco Bachone i Joan de Palomar (cap. CVII), el *De scriptoribus Ecclesiasticis* (Basilea, 1494) del mateix autor.

Cal destacar que en acabar les narracions històriques d'Alfons II el Franc, Jaume I, Alfons III el Benigne, Pere III el Cerimoniós, Joan II, Ferran el Catòlic i Carles V, el benedictí reproduí les inscripcions llatines que acompanyaven els retrats d'Aragó de la Sala Real de la Diputació del Reino a Saragossa després que el 1586 els diputats aragonesos encarreguessin al pintor bolonyès Filippo Ariosto la confecció de la galeria icònica dels reis de Sobrarb, els comtes d'Aragó i els reis d'Aragó. El cronista oficial del regne, Jerónimo de Blancas, comissionat per ordenar la galeria de monarques, també fou el responsable de les inscripcions llatines que s'editaren amb el títol *Ad Regum Aragonum, veterumque comitum depictas effigies in Regia Caesaraugustamensi Diputationis Aula positas Inscriptiones* (Saragossa, 1587); una obra que, juntament amb la ja esmentada *Carmelitana bibliotheca* de Trithemius, ens ajuda a datar l'esborrany en l'última dècada del segle XVI.¹⁰

Després de la redacció dels comtes reis, que acaba en el capítol CXVIII amb el rei Felip II (III), l'esborrany de la BNE continua amb el capítol CXV —l'equivalent del CXIV de l'índex de la RABLB. Segueix amb el capítol CVXI que tracta *De los santos y varones doctos del Prinçipado de Cataluña y de sus islas adherentes* en què, entre la llarga llista de sants, destaca la presència dels historiògrafs Pere Tomic, el qual qualifica com a «chronista deste Prinçipado»; Francesc Tara-fa, de qui dona la notícia inèdita que «escribió vidas de santos»; Joan Jorba, o

10. Com ja sabem, Filippo Ariosto concretà el mateix encàrrec per a la Generalitat de Catalunya sota les directrius de Francesc Calça, que fou mestre de Guardiola a la Universitat. Cal precisar que, a diferència de la galeria aragonesa, els retrats de la Generalitat no van disposar finalment d'inscripcions, veg. Galdeano (2003: 51-70).

Ponç d'Icart. També figuren personatges egregis de l'època com «el canónigo Villeta, natural de Barcelona, escrivíu libros de lógica y philisophia», o «misser Antonio Roscio, natural de Perpiñán, jurisconsulto del Consejo Real de la Rota de Barcelona, escrivíu tres libros de cosas memorables» (BNE, ms. 2243, tom I, f. 237r). A l'últim, l'esberrany acaba amb l'epígraf del capítol CXVIII intitulat *De la nobleza en particular del Prinçipado de Cataluña y de sus islas adherentes y especialmente de los apellidos y comienza por la letra A*.

Tanmateix, el manuscrit conté una sèrie de capítols que Guardiola no numerà però que podem incloure dins del projecte i en algun cas considerar, a causa de la seva lletra i presentació, una versió més acurada. Seguint l'ordre de foliació del manuscrit, aquests capítols s'ocupen de les genealogies nobiliàries dels Montcada i Requesens (BNE, ms. 2243, tom I, f. 175-181); de les vides de *Santa Eulalia, san Severo, san Paciano, san Ydallo, san Ramón de Peñafort i santa Madrona*, sants barcelonins (BNE, ms. 2243, tom I, f. 182-187). Segueix una relació completa de *Los templos y monasterios que está adornada la çiudad de Barcelona* (BNE, ms. 2243, tom I, f. 187v-188r); un catàleg *De algunos varones señalados y otras cosas particulares tocantes a los susodichos templos y monasterios* en què destaca una àmplia relació de frares dominics (BNE, ms. 2243, tom I, f. 188-191r): Vicente Çerdán, fray Jacobo de Cataluña, fray Pedro de Barcelona, fray Raimundo Martín, fray Pedro Martyr Coma, fray Guillem Zacosta, fray Ramon de Peñafort, Berenguel Catalán, Pedro Cendra i fray Jofre Blanes; les citacions al músic Joan Vila, al teòleg Joan Vileta i a l'historiògraf Francesc Tarafa de qui torna a assegurar que: «fue varón muy curioso y leydo en historias y assí escrivíu vidas de sanctos y cosas tocantes a España» (BNE, ms. 2243, tom I, f. 189r). Continua un capítol sobre *la Universidad y Estudio General de la çiudad de Barcelona* que, entre d'altres, dona notícies dels professors Jeroni de Tax, fray Thomás de la Hija, fray Raimundo Pasqual, Antich Roca, Francesc Escobar, Francesc Calça i Joan Vila (BNE, ms. 2243, tom I: f. 191r-192r) i una relació *De los varones doctos naturales de Barcelona que han escrito libros* que inclou notícies de Hugo Cándido, Philippo Ribot i Hieronim Pauli extretes de Trithemius (BNE, ms. 2243, tom I, f. 192r-193r). Prossegueix una descripció corogràfica *Del monte de Monjuý* i de la ciutat de Barcelona, que reproduïm:

Monjuý que quiere dezir monte de Júpiter porque en él solían antiguamente los gentiles hazer sacrificios al dios Júpiter, aunque algunos dicen que Monjuý quiere dezir monte judío, pero lo primero es lo más cierto por quanto sacrificavan allí a Júpiter, dios de las riquezas que las estiman tanto y guardan mejor en esta ciudad que en otras porque la gente della es muy jovial en los regozijos y de más suave trato que la mediterránea de Cataluña que de sí es saturnina y triste, y que el vengar inuirias es su alegría. Deste monte se puede bien dezir que vale de padre y madre a la ciudad pues no solo con su oposición al mediodía la defiende del excesivo calor que padecería, y que con el atalayar le avisa del bien o mal que por la mar viene pero también le ha como parido de sus entrañas, pues nació toda de la pedrera del monte sin disminución dél en tanta copia que amontonada ella sin duda que haria otro mejor monte por sí sola, y assí por ser edificada de tan excelente piedra que se endureçe en el edificio son las casas, templos, palacios y edifi-

cios públicos con su muy torreada muralla de lo más bien labrado y fuerte que pueda ser otra. Con esto y estar de todas armas y artillería gruessa muy bastecida es hoy sobre quantas ciudades hay en España más puesta en defensa. Las calles tan buenas y tan limpias que da contento pasarse por ellas, aunque aya más llovido no hallarán en ellas señal alguna de lodo porque están todas ellas empedradas con losas grandes y toda la agua que caye [sic] va luego corriendo para el mar metiéndose por agujeros que ay entre unas losas y otras, antes puedo dezir con verdad como testigo que soy de vista que quanto más llueve muy más limpias quedan las calles (BNE, ms. 2243, tom I, f. 194r).¹¹

Segueix un capítol dedicat al monestir de Sant Cugat; i, a l'últim, un que s'ocupa *Del lugar de Badalona* (BNE, ms. 2243, tom I, f. 194v-195r).

No tenim més notícies de la *Antigüedad* en el manuscrit de la BNE i és en l'altre esborrany de la RAH (9-10-1-1526, Z-28) on es conserva el pròleg i els primers capítols, els quals justifiquen la confecció de l'obra i evidencien el mètode utilitzat. Ara, quan l'article acaba, després que hàgim donat les primeres notícies de Joan Benito Guardiola i una descripció de la *Antigüedad*, no ens podem estendre en aquests aspectes que esperem abordar en una propera oportunitat. Però abans d'acabar voldríem recordar la importància de l'estudi d'aquests textos historiogràfics de la primera edat moderna que si bé són fútils per al coneixement històric del període del qual tracten, donen una informació molt valuosa sobre la posició ideològica dels autors i del temps en què es van escriure; una informació que l'historiador d'avui no pot ni deu obviar.

Referències

RALB	Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona
RAH	Real Academia de la Historia (Madrid)
BNE	Biblioteca Nacional de España (Madrid)

Referències bibliogràfiques

- ANDRÉS ESCAPA, P. (2000). «Juan Benito Guardiola en la librería del conde de Gondomar. Nuevas aportaciones a su biografía y a la escritura de la *Historia de San Benito el Real de Sahagún*». A: PANIAGUA, J. i VIFORCOS, M. I. (eds.). *Fray Bernardino de Sahagún y su tiempo*. Lleó: Universidad de León, 69-88.
- (2002). «Historia de unos papeles: el legado manuscrito de Guardiola en la librería de Gondomar. Nuevas aportaciones a su biografía y la escritura de la *Historia de San Benito el Real de Sahagún*». A: *El libro antiguo español*, VI, *De libros, librerías, imprentas y lectores*. Salamanca: SEMYR, 13-36.

11. En una nota solta (BNE, ms. 2243, tom I, f. 27r) Guardiola dona una altra descripció de la ciutat i destaca la concòrdia dels ciutadans: «de su maravillosa traça y bien labrados edificios iuntase su gran poder y valor de ciudadanos y mucho más de la exemplar concordia dellos para lo que toca al beneficio y conservación de su república, la qual fue dignamente llamada Fenicia pero venida a poder de los cartaginenses la llamaron Barcino».

- ANDRÉS ESCAPA, P. i RODRIGUEZ, J. L. (1998). «Manuscritos y saberes en la librería del conde de Gondomar», A: *El Libro Antiguo Español*, IV. Salamanca: Universidad & Patrimonio Nacional, 13-81.
- ARIGITA, M. (1895). *El doctor Navarro don Martín de Azpilcueta y sus obras. Estudio histórico y crítico*. Pamplona: Im. Provincial.
- ARRIETA, J. (1995). «La disputa en torno a la jurisdicción real en Cataluña (1585-1640): de la acumulación de la tensión a la explosión bélica». *Pedralbes*, 15, 33-93.
- BELENGUER, E. (1996). «La Generalitat en la cruïlla dels conflictes jurisdiccionals (1578-1611)». A: *Dieteris de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, vol. III, IX-XLVI.
- BLANCAS, J. (1587). *Ad Regum Aragonum, veterumque comitum depictas effigies in Regia Caesaraugustamensi Diputationis Aula positas Inscriptiones*. Saragossa: Ex officina S. a Portonariis.
- CALÇA, F. (1588). *De Catalonia liber primus*. Barcelona: J. Cendrat.
- CARBONELL, P. M. (1997). *Cròniques d'Espanya*. 2 vol. [edició crítica d'Agustí Alcoberro]. Barcelona: Barcino.
- CARDIM, P. (2001). «Religiao e ordem social: em torno dos fundamentos católicos do sistema político do Antigo Regime». *Revista de História das Ideias. O Estado e a Igreja. Homenagem a José Antunes*, 22, 133-174.
- COLL, M. (1947-1948). «La llegenda d'Otger Cataló i els Nou Barons». *Estudis Romànics*, I, 1-47.
- CUART, B. (2004). «La larga marcha de las historias de España en el siglo XVI». A: R. GARCÍA CÁRCEL (coord.). *La construcción de las historias de España*. Madrid: Marcial Pons.
- Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya* (1998). 3 vols. Barcelona: Claret.
- DURAN, E. (2001). «Patriotisme i historiografia humanística». *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 19, 43-58.
- ESCALONA, R. (1782). *Historia del Real Monasterio de Sahagún, sacada de la que dexó escrita el padre maestro Fr. Joseph Pérez... corregida y aumentada... por el P. M. Fr. Romualdo Escalona, monge de Sahagún y cronista de la congregación de S. Benito de España...* Madrid: Joaquín Ibarra.
- ESPINOSA, N. (1555). *Segunda parte de Orlando, con el verdadero suceso de la batalla de Roncesvalles y la muerte de los doce Pares de Francia*. Saragossa: Pedro Bermuz.
- FERNÁNDEZ, A. (2005). *La Universidad de Barcelona en el siglo XVI*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- FIGUERAS, N. (1994). «Francesc Calça (1521-1603) i la seva producció poètica quadrilingüe. Un inventari». *Estudi General*, 14, 87-104.
- GALDEANO, R. (2003). «La sèrie iconogràfica dels comtes i comtes-reis de Catalunya-Aragó, del pintor Filippo Ariosto, per al Palau de la Generalitat de Catalunya (1587-1588). Art, pactisme i historiografia». *Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya*, 7, 51-70.
- (2006). «Historiografia i iconografia: la sèrie icònica dels comtes de Barcelona del Palau de la Generalitat de Catalunya (1587-1588)». *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 25, 375-409.
- (2010). «La galeria de retrats del comtes-reis. Una lectura historiogràfica». *L'Avenc*, 355, 30-39.
- (2014). «Historiografia, erudició, identitat sobre l'autoria de l'*Epítome de la genealogia dels comtes de Barcelona* (c. 1588/89)». *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 32, 153-178.

- GALDEANO, R. (2015). «Historiografía catalana i model jesuític: la *Història moral de Catalunya* del jesuïta Pere Gil (1550-1622)». *Recerques. Història, Economia i Cultura*, 70, 35-60.
- (2016). «En una playa de Barcelona. Historiografía y novela de caballerías en la Cataluña del siglo XVII». *Pedralbes*, 36, 179-211.
- GALÍNDEZ DE CARVAJAL, L. (1517). *Crónica del rey don Juan II*. Logronyo: Miguel de Eguía.
- Gran Enciclopèdia Catalana (GEC)*. 9a reimpr. actualitzada, 1997. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- GUARDIOLA, J. B. (1591). *Tratado de nobleza, y de los títulos, y ditados que oy día tienen los varones claros y grandes de España. Compuesta por Fray Juan Benito Guardiola, monje professo del Monasterio de San Benito el Real de Sahagún. Dirigido al Príncipe don Felipe hijo del Católico Rey don Felipe nuestro señor*. Madrid: viuda de Alonso Gómez. <<http://bibliotecadigital.jcyl.es/es/consulta/registro.cmd?id=13139>>.
- (2007). *Fr. Juan Benito Guardiola (h. 1530-1600), Historia del Monasterio de San Benito el Real de Sahagún: (según el Ms. 1519 de la BN)* [Introducción, transcripción y notas críticas de H. SALVADOR]. Lleó: Universidad de León.
- GUILLÉN, J. A. (2004). «Juan Benito Guardiola. Honor y nobleza en el siglo XVI. Pervivencia y “mudanza” en los valores nobiliarios». *Brocar*, 28, 117-143.
- (2009). *Los mecanismos del honor y la nobleza en Castilla y Portugal, 1556-1621*. [tesis doctoral inédita bajo la dirección de Adolfo Casrascos Martínez] Madrid: UCM.
- JIMÉNEZ MORENO, A. (2017). «La familia Guardiola. Un ejemplo de ascensión y promoción social en la España Moderna». A: CARRASCO MARTÍNEZ, A. (ed.). *La nobleza y los reinos. Anatomía del poder en la Monarquía de España (ss. XVI-XVII)*. Madrid: ed. Iberoamericana-Vervuert, 35-84.
- JOUANNA, A. (1976). *L'idée de race en France au XVI siècle et au début du XVII siècle (1498-1614)*. París: Champion.
- KAGAN, R. L. (1995). «La corografía en la Castilla Moderna. Género, historia, nación». *Studia Historica. Historia Moderna*, vol. XIII, 47-59.
- (2001). «Clfo y la Corona: escribir historia en las España de los Austrias». A: R. L. KAGAN i G. PARKER (eds.). *España, Europa y el mundo Atlántico*. Madrid: Marcial Pons Historia.
- LLAGOSTERA, A. (1995-1996). «Notes sobre els Abaciologis del monestir de Santa Maria de Ripoll (Nou abaciologi)». *C.E.C.R. Annals. Aportacions i estudis*, 13-77.
- MARINEO, L. (1530). *De rebus Hispaniae memorabilibus*. Alcalá de Henares: Miguel de Eguía.
- MIRALLES, E. (2001). «Notícies sobre l'Epítome de la genealogia dels comtes de Barcelona (C-1588/89)». *Quaderns de la Selva*, 13, 307-318.
- (2007). «Introducció». *Viladamor, Història general de Catalunya*. Barcelona: Fundació Noguera, vol. I, 23-192.
- MOLAS, J. (1978). «Francisc Calça: poemes». *Els Marges: Revista de Llengua i Literatura*, 14, 77-95.
- PÉREZ LATRE, M. (1996). «Les torbacions de Catalunya (1585-1593). De les Corts a la suspensió del redreç de la Diputació del General». *Afers*, 1996, 59-98.
- PUJADES, J. (1829). *Corónica Universal del Principat de Catalunya*. Tom V. Barcelona: José Torner.
- SALVADOR, H. (2007). *Fr. Juan Benito Guardiola (h. 1530-1600). Historia del Monasterio de San Benito el Real de Sahagún*. Lleó: Universidad de León.

- SALVADOR, H. (2014). «Leyendas épicas carolingias en la ruta jacobea. Milón de Angleris en Sahagún». *Argutorio: Revista de la Asociación Cultural "Monte Irago"*, 31, 42-53.
- SANABRE, J. (1948). *El archivo de la Catedral de Barcelona*. Barcelona: Impr. Pulcra.
- SÁNCHEZ, F. (1993). «Historiografía e instituciones políticas en la Cataluña del siglo XVII. El caso de la *Cataluña Ilustrada* de Esteve de Corbera». *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, 13/2, 547-556.
- SERRA, E. (2001). *Cort General de Montsó (1585) Montsó-Binéfar. Procés familiar del Braç reial*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 400 i 406.
- TATO, S. (1999). «El romance Miraba de Campoviejo». *Dicenda. Cuadernos de Filología Hispánica*, 17, 251-281.
- TRITHEMIUS, J. (1593). *Carmelitana bibliotheca, sive Illustrium aliquot Caremelitanae religionis scriptorum, et eorum cathalogus*. Florentinae: Apud Georgium Marescottum.
- (1494). *De scriptoribus Ecclesiasticis*. Basilea: Johannes Amerbach.
- VILLANUEVA, J. (2003). «Francesc Calça». A: *Diccionari d'historiografia catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

